

Anatol Eremia

**TEZAUURUL TOPONIMIC AL MOLDOVEI
STUDIU INTERDISCIPLINAR: GEOGRAFIC, ISTORIC, LINGVISTIC**

Regiunile din estul Carpaților, din inima codrilor Bucovinei până la Dunăre și Marea Neagră, timp de secole și milenii, sălășluiesc leagănul țării Moldovei. „ținuturi încântătoare, minunat de bogate, împodobite de dumbrăvi și de păduri și pline de tot felul de animale și păsări” [Cronică, sec. al XIII-lea]. Destinul istoric a făcut ca în aceste ținuturi să-și afle hotarele Republica Moldova.

Toponimia istorică și actuală a Moldovei este reprezentată în parte și de nomenclatura topică a Republicii Moldova. Principalele evenimente și fapte din trecut și de astăzi, procesele și etapele dezvoltării societății, modul de viață al oamenilor, ocupațiile, tradițiile, obiceiurile, credința, particularitățile fizico-geografice și naturale ale terenului – toate și-au găsit reflectare în toponimia pruto-nistreană.

Toponimia e o disciplină lingvistică, fapt recunoscut de specialiști, o disciplină lingvistică, dar strâns legată de alte domenii științifice: geografie, istorie, sociologie etc. Aceasta pentru că numele topice au apărut într-un anumit mediu geografico-natural, în anumite perioade istorice și în anumite etape de dezvoltare a societății, ele fiind create în conformitate cu legile interne specifice limbii de origine a unităților onimice.

Pentru multe dintre numele de locuri și localități actuale proveniența lor lingvistică este cunoscută sau poate fi ușor stabilită. Există însă o serie de nume topice, de regulă vechi sau foarte vechi, etimologia cărora necesită aplicarea unor principii și metode lingvistice specifice (comparativ-istorică, structural-derivatională, dialectal-teritorială etc.), precum și utilizarea unui complex de date și informații ce țin de domeniile științifice adiacente (geografie, istorie, sociologie etc.).

Studiul toponimiei unui teritoriu (țări, regiuni) presupune investigații serioase în domeniu, cunoașterea în profunzime a realităților istorice și actuale ce țin de teritoriul respectiv. Acest scop urmărește în parte prezentul articol.

Cadrul geografic. Republica Moldova ocupă cea mai mare parte a interfluviului pruto-nistrean și o fâșie îngustă din partea stângă a Nistrului, pe cursul lui mediu și inferior. Are frontiere comune cu România și cu Ucraina. Cu România se învecinează în nord-vest, vest și sud-vest, pe fluviul Prut, între localitățile Criva și Giurgiulești, iar cu Ucraina – în nord, est și sud, pe fluviul Nistru și pe uscat, de la Naslavcea până la Palanca și de aici, pe uscat, până la Giurgiulești. În partea de sud-vest dispune de o unică ieșire la Dunăre, în lungime de aproximativ 600 m.

Teritoriul republicii este plasat în emisfera nordică a globului pământesc, între paralele 45°28' și 48°29' latitudine nordică, și în cea estică, între meridianele 26°30' și 30°05' longitudine estică, la aproximativ egală distanță între Polul Nord și Ecuator. În cadrul Europei, el se află în partea central-estică a continentului, la aproximativ egală distanță dintre Oceanul Atlantic (extremitatea de vest a Europei) și munții Ural (extremitatea de est

a continentului). Centrul geografic al acestui teritoriu are coordonatele 47°17' latitudine nordică și 28°33' longitudine estică, fiind situat în zona comunei Onești din raionul Strășeni.

Poziția geografică a republicii pe continent a determinat condițiile naturale ale acesteia, în plan fizico-geografic, și a favorizat strânse legături economice și culturale cu țările dunărene și cu cele din bazinul Mării Negre, în plan geopolitic [1, p. 6, 9].

Republica Moldova are un relief variat, constituit din podișuri, coline joase și câmpii, ocupând extremitatea de sud-vest a Câmpiei Europei de Est. Teritoriul ei are înclinația de la nord-vest spre sud-est, fapt ce a determinat direcția generală a cursului apelor, altitudinea lui medie fiind de aproximativ 150 m deasupra nivelului mării. În partea de nord se află Podișul Moldovei de Nord (cu zonele colinare ale Racovățului, Ciuhurului și Căinarului), Podișul Podoliei de Vest și de Sud-Vest (cu colinele Râbniței) și Podișul Nistrului. Mai la sud sunt situate Podișul Moldovei Centrale, Dealurile Ciulucurilor, Câmpia Cuboltei, Podișul Codrilor Bâcului, Câmpia Moldovei (partea de est). Sectoarele sudice sunt formate de Podișul Moldovei de Sud (cu Colinele Tigheciului), Podișul Cogâlnicului de Mijloc, Depresiunea Sărutei, Câmpia Nistrului Inferior, Depresiunea Ialpușului, Câmpia Moldovei de Sud (care include și mica Câmpie a Cahulului) [2, p. 13; 3, hartă, an. 2002].

Altitudinile de relief variază între 200 și 400 m în jumătatea de nord a republicii (maximă – Dealul Bălănești din rn. Nisporeni, 429 m) și între 150 și 300 m în cea de sud (minimă – 5 m în lunca Prutului, la vărsarea acestuia în Dunăre, lângă Giurgiulești, rn. Cahul). Tot teritoriul este străbătut de numeroase râuri, râulețe și pâraie, care și-au făcut loc de scurgere prin tot felul de văi, vâlcele și râpi.

Hidrografia ținutului este variată. Republica Moldova are 2 fluvii (Nistru și Prut), 20 de râuri relativ mari (Răut, Bâc, Botna, Ciuhur, Racovăț, Drabiște, Căinar, Bolata, Ciulucul Mare, Cula, Ișnovăț, Ichel, Nârnova, Camenca, Sărata, Lăpușna, Ialpuș, Cogâlnic, Salcia, Lunga), lungimea lor variind între 45 și 285 km, aproximativ 4 500 de râulețe și pâraie, permanente și intermitente, și aproape 3 500 de lacuri (naturale și artificiale), bălți, iezere și iazuri. Cele mai multe râuri și râulețe se găsesc în partea de nord a republicii, acestea reprezentând afluenții și coafuenții fluviilor Prut și Nistru, și mai puține -- în partea de sud, apele cărora sunt recoltate atât de Prut și Nistru, cât și de râurile ce se varsă direct în Dunăre și în Marea Neagră.

Lacurile naturale, după locul lor de formare, sunt de câmpie, de luncă și de țârm. Dintre cele de câmpie s-au păstrat în rare locuri, pe șesul văilor largi și întinse, ca cele de la Iezărenii Vechi (rn. Sângerei), de la gurile râurilor Bâc, Cuciurgan, Cahul, Ialpuș. Mai numeroase au fost lacurile de luncă, de pe cursurile inferioare ale Prutului și Nistrului, care însă au fost desecate în mare parte prin anii '60-'70 ai sec. al XX-lea, în scopul obținerii de noi terenuri agricole. Din salba lacustră de odinioară drept reminiscențe ne-au rămas lacurile Beleu, Rotundu, Dracile (în lunca Prutului), Iezerul, Tudora (pe valea Nistrului), precum și mai multe lăcușoare și iezere de pe aceleași văi. Numele lacurilor dispărute le-au preluat, de regulă, terenurile agricole apărute în locul lor.

Lacurile de țârm se găsesc la vărsarea unor râuri în mare, ele fiind despărțite de acestea prin praguri de nisip depuse de valurile mării. Pe țârmul Mării Negre s-au format mai multe lacuri de acest fel: Burgas, Sasâc, Șagan, Alibei ș.a. Apa lor este sărată pentru că sunt alimentate în fond de apele mării. Bălțile reprezintă un alt tip de bazine acvatice naturale. Ele s-au format pe locul unor depresiuni sau al vechilor albiu de râuri din luncile Prutului, Nistrului, Răutului, Bâcului. Bazinele de apă artificiale (lacurile de acumulare,

iazurile) au apărut în număr considerabil în perioada postbelică, ele fiind construite pentru asigurarea cu apă a așezărilor omenești, pentru necesitățile întreprinderilor industriale, pentru irigații, pescuit. Cele mai mari lacuri de acumulare sunt cele de la Costești (Costești-Stânca), Dubăsari, Vatra (Ghidighici), Ialoveni, Comrat, Congaz. În aceeași perioadă au fost construite și numeroase iazuri, acestea în scopul asigurării cu apă a unor anumite localități.

Caracterul apelor curgătoare a fost determinat de relieful și clima regiunii. Cele mai multe râuri bogate în apă se întâlnesc în partea de nord a republicii și mai puține – în partea de sud și sud-est. În partea de nord, unde precipitațiile atmosferice sunt mai bogate și frecvente, râurile au un debit mai mare de apă, în comparație cu cele de sud, unde precipitațiile sunt mai sărace și rare.

Clima este, în general, temperat-continentală: temperată pentru că republica noastră e situată în zona temperată a globului pământesc și continentală datorită poziției sale geografice, în mijlocul continentului Europa.

Odată cu constituirea landșafturilor și statornicirea climei a apărut și a evoluat vegetația, aceasta variind după zone de relief și regiuni climaterice (de pădure, de stepă, de silvostepă), s-a îmbogățit și s-a diversificat după genuri și specii regionale. Predomină vegetația silvică și de silvostepă, pădurile de foioase (stejar, carpen, fag, frasin, tei, ulm etc.) și de luncă (zăvoaie de plopi, sălcii etc.).

Repere istorice. În Antichitate, teritoriul dintre Prut, Nistru și Marea Neagră a fost locuit de triburi ale geto-dacilor (tirageți, carpi, costoboci etc.). Regiunile nord-pontice, împreună cu orașul Tyras de la gura Nistrului, fondat de coloniștii greci milesieni, cunoscut mai târziu cu denumirile *Maurocastron* și *Cetatea Albă*, au făcut parte din regatul lui Burebista (60-55 î.Hr.). În sec. II-III d.Hr., aceste pământuri, atașate provinciei romane Moesia Inferior, s-au aflat sub stăpânirea Imperiului Roman [4, p. 20 și urm.]. La Tyras au staționat unități ale Legiunilor I-a Italică, a V-a Mecedonică și a XI-a Claudia. Pentru apărarea hotarelor de nord-est ale Imperiului, pe Dunăre și pe țărmul de nord al Mării Negre, au fost durate caestre și așezări fortificate militare, în adâncul interfluviului au fost construite puternicele valuri de pământ – *Valurile lui Traian (de Jos și de Sus)*. Întreaga provincie istorică de la est de Prut s-a aflat sub influența romanilor, între populația băștinașă și administrația romană stabilindu-se anumite relații economice, comerciale și culturale. Orașele nord-pontice au continuat să se dezvolte și să înflorească și în Evul Mediu.

Mileniul I este marcat de numeroasele invazii ale popoarelor migratoare, care, în drumul lor spre apus, au trecut prin această regiune, iar unele au și poposit temporar aici: sarmații, goții, hunii, gepizii, avarii, bulgarii (protobulgarii), maghiarii, pecenegii, cumanii ș.a. După invazia tătarilor mongoli (1241) și izgonirea lor de pe pământurile cotropite, teritoriul dintre Prut, Nistru, Dunăre și Marea Neagră intră în componența Țării Moldovei, întemeiată la mijlocul sec. al XIV-lea. Domnii Moldovei, începând cu Bogdan I și continuând cu Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș ș.a., iau măsuri de fortificare a frontierei de răsărit a țării, construind puternicele cetăți Hotin, Soroca, Orhei, Tighina, Cetatea Albă ș.a.

În 1484, turcii ocupă cetățile Cetatea Albă și Chilia, iar în 1538 și cetatea Tighina, transformând aproape întreaga parte de sud a teritoriului într-o provincie a Imperiului Otoman. După războiul ruso-turc din anii 1806-1812, prin tratatul de pace de la București (28 mai 1812), provincia istorică de la est de Prut (45 000 km², cu o populație de 500 000 locuitori, marea majoritate români -- 86%), este anexată de Imperiul Țarist. Noua administrație atribuie denumirea de *Basarabia* (care anterior se referea doar la partea de sud a teritoriului) întregii provincii, aceasta primind mai întâi statut de regiune, iar din

1873 de gubernie rusească. Basarabia este supusă colonizării forțate cu ruși, ucraineni, bulgari, găgăuzi, germani, populația autohtonă românească continuând să rămână totuși majoritară. Autoritățile țariste au impus localnicilor un regim de deznaționalizare și rusificare, prin lichidarea școlilor de limbă română, prin interzicerea tipăririi cărților în limba băștinașilor, prin introducerea obligatorie a limbii ruse ca mijloc de comunicare în toate domeniile și sferile de activitate umană (administrație, școală, biserică etc.).

În 1856, Rusia se vede nevoită să retrocedeze Principatului Moldovei județele sudice Cahul, Bolgrad și Ismail, dar în 1878, după Congresul de la Berlin, le anexează din nou. În 1917 este proclamată autonomia teritorială și politică a Republicii Democratice Moldovenești (Basarabia), care, în 1918, prin votul suprem al parlamentului (Sfatul Țării) și voința majorității populației, se unește cu România. Prin tratatul de la Paris, din 28 octombrie 1920, Franța, Marea Britanie, Japonia și Italia recunosc unirea Basarabiei cu România.

La 28 iunie 1940, în urma protocolului adițional secret al Pactului Molotov-Ribbentrop, URSS ocupă cu forța armelor Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța. După formarea RSS Moldovenești, la 2 august 1940, Basarabia este inclusă în componența acestei republicii a URSS. Printr-o hotărâre de nivel unional, din 4 noiembrie 1940, Bucovina de Nord, județele Hotin, Ismail și Cetatea Albă sunt încorporate în RSS Ucraineană. În perioada 1941-1944 Basarabia a făcut parte din teritoriul României, dar în 1944 este reocupată de trupele sovietice și reanexată la URSS.

La 27 august 1991, Republica Moldova, cu această nouă denumire, adoptată la 25 mai 1991, își proclamă independența de stat. Acestui eveniment istoric i-a precedat Marea Adunare Națională din 27 august 1989, care a impus autorităților de atunci recunoașterea identității lingvistice moldo-române, legiferarea limbii române ca limbă de stat, în veșmântul ei firesc – grafia latină (31 august 1989).

La 2 martie 1992, Republica Moldova devine membru al ONU, iar la 25 iunie 1995 este admisă în Consiliul Europei.

Particularități lingvistice. Toponimia basarabeiană reprezintă un microsistem onimic, un ansamblu de nume de locuri și localități, care s-a format și a evoluat timp de secole și milenii în cadrul sistemului toponimic românesc general. Unitatea toponimiei românești din întreg spațiul dacoromân se manifestă sub toate aspectele limbii: etimologic, lexical-semantic, gramatical, derivațional. Această unitate rezidă în comunitatea de factori de ordin general și particular: istorici, social-economici, geografici, psihologici. Aceleași evenimente, fenomene și stări din societate, aceleași condiții fizico-geografice și naturale, același mod de viață al oamenilor au generat apariția acelorași tipuri și modele de nume topice.

Toponimia dintre Prut și Nistru, în ansamblul ei, prin conținut și formă, este românească. Autohtone se consideră numele de locuri și localități create de o populație românească și formate pe baza lexicului și a mijloacelor derivative ale limbii române. Aceste nume alcătuiesc fondul principal al toponimiei basarabene (aproximativ 90 la sută din totalitatea denumirilor geografice locale), ele datând din diferite perioade istorice.

Românești trebuie considerate și hidronimele preistorice, moștenire de la populația geto-dacă: *Dunărea, Nistru, Prut*. Aceste nume au fost atribuite pe nedrept iraniciilor, fiind explicate prin elemente lexicale scito-sarmatice. Or, denumirile respective, după cum susțin specialiștii, sunt de origine preindoeuropeană, și, întrucât limba geto-dacilor reprezintă unul dintre vechile idiomuri indo-europene, cuvintele etimoane corespunzătoare au putut exista și în limba băștinașilor geto-daci. În mediul lingvistic geto-dac și apoi în cel dacoromân ele

au circulat secole la rând și deci au putut fi asimilate și adaptate fonetic și structural.

Prezența triburilor trace în spațiul nord-pontic este confirmată de vestigiile arheologice care datează încă din sec. al VI-lea î.Hr. Geto-dacii din cuprinsul interfluviului pruto-nistrian sunt atestați frecvent în sursele documentare de la începutul erei noastre.

Hidronimul *Dunărea* reproduce forma traco-dacică *Donare* (*Donaris*), la bază având radicalul indo-european *dan* „râu” și sufixul *-re* (*-ris*) [5, p. 125-137]. Pentru cuvântul etimon să se compare: v. ind. *dhana* „apă”, „râu”, v. iran. *dana* „râu”, scit. *dan/don* „apă”, „râu”, iafet. *dhen* „curent de apă”, „râu”. În scrierile vechi numele râului apare menționat cu formele: lat. *Danuvius* (*Danubius*), v. slav. *Дунавъ* (*Дунави*), bulg. *Дунавъ*.

Din Antichitate este atestat și numele râului *Nistru*: lat. *Danaster* (*Danastris*), v. slav. *Дньстръ*. Acesta, pe lângă radicalul *dan-*, mai conține elementul lexical verbal, tot de origine indoeuropeană, *is(t)ro* „a năvăli”, „a curge repede”. Deci, *Nistru* ar fi însemnat la origine „râu care curge repede”. Din același component *is(t)r-* este dedus numele străvechi al cursului inferior al Dunării – *Istra* (gr. *Istros*, lat. *Ister*) [6, p. 19-20].

Radicalul în discuție poate fi recunoscut în verbul din limba greacă *rheo* „a curge”, în lat. *rivus* „râu”, în germ. *Strom* „curent de apă” (de aici denumirea curentului marin *Golfstrom*), în termenii din limbile slave: rus., bg. *струя* „șuvoi, curent de apă”, pol. *strumien* „pârâu, râuleț”.

În graiul viu al populației românești din localitățile nistrene numele celui mai mare râu de pe teritoriul Basarabiei circulă cu forma *Nestru*, care, sub aspect fonetic, reproduce denumirea protoslavă *Дньстръ*, preluată de strămoșii noștri români și păstrată din generație în generație până astăzi. Iată încă o mărturie a vechimii și continuității românilor la Nistru din cele mai vechi timpuri. Varianta *Nistru* prezintă tratamentul fonetic *e > i*, specific limbii ucrainene, fenomenul având loc doar prin sec. XII-XIV. Deci forma *Nestru* este anterioară variantei *Nistru*, care și-a găsit o mai largă răspândire, probabil, pe cale livrescă. Grecii denumeau râul *Tyras*, nume preluat apoi și de alte populații, cu forme modificate, adaptate (*Turlo*, *Turla*), inclusiv de romanicii băștinași, produs și în expresia românească *S-a dus pe Turlă în jos*, adică „s-a dus pe apa sâmbetei”, „s-a pierdut”. Deci suntem în prezența unei alte dovezi toponimice în sprijinul vechimii, caracterului autohton, sedentar și succesiv al vieții romanice în această zonă.

Prutul nu are o explicație etimologică satisfăcătoare. Rămân deocamdată controversate și insuficient motivate versiunile: gr. *porata* „vad”, gr. *pyretos* (*puretos*) „zbuciumat” ș.a. Un radical geto-dacic *proth-* „pârâu”, „râu”, de origine indoeuropeană, e de presupus la baza acestui hidronim.

Nume de localități geto-dacice nu ni s-au păstrat. Triburile invadatoare ale nomazilor asiatici au prădat și au ars în calea lor satele și orașele băștinașilor, din care cauză li s-au uitat și numele pe care le-au purtat. Doar inscripțiile și vechile scrieri mai amintesc de denumirile lor. Urmele multor așezări autohtone din sec. I-IV d. Hr. au fost descoperite pe întreg teritoriul dintre Prut și Nistru.

Din a doua jumătate a mileniului I datează cultura materială *Dridu*, ai cărei purtători au fost proromânii. Reminiscente ale acestei culturi au fost găsite pe teritoriul actualelor localități: Crihana Veche, Vulcănești, Cișmichioi, Etulia, Caplani, Purcari, Răscăieți, Olănești, Tudora [7, p. 36-46].

În sec. X-XIII, la est de Carpați sunt menționate mai multe formațiuni politice teritoriale, specifice perioadei anterioare formării statului Moldova, cunoscute cu denumirile *tiverții* (*tolcovinii*), *iasii*, *berladnicii*, *brodnicii*. Aceste formațiuni erau atribuite de către diferiți cercetători diverselor etnii (slavi, alani etc.), nu însă și românilor. După toate dovezile existente, nucleul lor îl constituiau anume băștinașii acestor pământuri – românii.

Constituite din comunități teritoriale și cete de neam (patronimii), ele au avut un rol decisiv în organizarea vieții sociale a populației, sub aspect economic, juridic, militar. În baza lor s-au format ulterior micile comuniuni politico-militare ce aparțineau ținuturilor Greceni, Tigheci, Lăpușna, Orhei, acestea dând naștere în cele din urmă Țării de Jos a Moldovei. În virtutea acestor situații și împrejurări social-istorice s-a menținut peste veacuri și a evoluat în continuare comunitatea etnică românească în spațiul pruto-nistrean.

Au dispărut în negura vremurilor și denumirile latinești ale orașelor și castrelor romane, deși urmele lor persistă încă, mai cu seamă în sudul Basarabiei, de-a lungul Dunării și țărmurilor Mării Negre, la Tyras (Cetatea Albă, azi Belgorod-Dnestrovski), Cartal (azi Orlovka), Satul Nou (azi Novoselskoe) ș.a.

Valurile de pământ, atribuite romanilor, în special împăratului Traian, poartă în prezent nume livrești, deci și onimele respective sunt de dată relativ recentă: *Valul lui Traian de Jos*, *Valul lui Traian de Sus*. Numele lor mai vechi va fi fost *Troian*, termenul entopic *troian* însemnând în limba noastră „îngrădire mare de zăpadă”, dar și „întăritură străveche, constând dintr-un val lung de pământ, cu un șanț de apărare”, iar într-o perioadă mai veche sau inițială pur și simplu „val de pământ”.

Toponimele românești propriu-zise, cunoscute astăzi, datează documentar din epoci mai târzii. Pentru Basarabia s-au păstrat mărturii scrise, în fond, de la începutul sec. al XV-lea. *Tighina* dispune de una dintre cele mai vechi mențiuni documentare – 6 octombrie 1408. Documentele însă întârzie să fixeze realitățile istorice. În genere, vechimea romanității în spațiul carpato-nistrean urmează a fi stabilită încă, pe baza de surse istorice autentice și cu aplicarea celor mai riguroase metode științifice, pentru că teoria migraționistă și cea a descălicatului legendar, susținute și promovate cu insistență până nu de mult de pseudoistorici, dar și prin unele opere literare, nu rezistă nici celei mai elementare critici.

Numeroase denumiri au existat și în primul mileniu al erei noastre, ele referindu-se la așezările romanicilor răsăriteni descoperite de arheologi în văile râurilor Prut, Nistru, Răut, precum și în regiunile codrilor Tigheciului, Lăpușnei și Orheiului. În aceste zone cultura materială autohtonă apare deosebit de evidentă, ea aparținând, după cum precizează arheologul Ion Hâncu, dacoromanilor în sec. V-VII, protoromânilor în sec. VIII-IX și românilor în sec. X-XIV. Reminiscente ale acestei culturi, calificate de specialiști ca fiind autohtonă, au fost descoperite pe locul sau în preajma a 800 de localități existente astăzi: Hansca, Tighina, Orheiul Vechi, Durluști, Chișinău, Saharna, Butuceni, Costești, Pererita, Rașcov, Camenca, Brânzeni, Nisporeni, Cornești, Drăgușeni, Cărpineni, Florești ș.a. [7, p. 36-46].

Sunt numeroase de asemenea și așezările românești din sec. XV-XVII, acestea fiind localizate pe întreg teritoriul pruto-nistrean, în preajma satelor de azi: Lopatnic, Pererita, Șirăuți, Vișoara, Brânzeni, Bădragi, Corpaci, Izvoare, Cuconești, Trebujeni, Mașcăuți, Sîpoteni, Iurcenii, Bujor, Bardar, Costești, Gura Bâcului, Zaim ș.a. După cum se poate observa, ariile lor de răspândire acopereau toate zonele interfluviului pruto-nistrean.

Regiunile de codru, cu văi adânci și dealuri înalte, acoperite cu păduri seculare greu de pătruns, acestea constituind un obstacol serios în calea triburilor nomade năvălitoare, au adăpostit și cele mai vechi și numeroase așezări ale românilor băștinași. Pe multe dintre acestea, cu nume românești, le găsim atestate în actele cancelariei domnești din sec. al XV-lea: *Arionești* (1463), *Bezin* (1436), *Biești* (1430), *Boghiceni* (1489), *Borzești* (1452), *Brănești* (1429), *Brătușeni* (1431), *Chipereni* (1430), *Călinești* (1441), *Cârlani* (1470), *Cristești* (1429), *Căpriana* (1429), *Criuleni* (1494), *Cornești* (1420), *Costești* (pe Ciuhur, 1499), *Cotiujeni* (1470), *Cozărești* (1436), *Dumești* (1420), *Gangura* (1470), *Găureni*

(1490), *Geamăna* (1470), *Hirova* (1443), *Hlăpești* (1483), *Horjești* (1473), *Ignăței* (1470), *Iurceni* (1430--1431), *Lăvrești* (1420), *Lăsloani* (1490), *Lucani* (1443), *Mănești* (1436), *Mârzești* (1470), *Mereni* (1475), *Micleușeni* (1420), *Miroslăvești* (1448), *Negoiești* (1490), *Pereni* (1470), *Petricani* (1489), *Poiana* (1471), *Râspopeni* (1437), *Scorțești* (1482), *Scuturiceni* (1490), *Sinișeuți* (*Cinișeuți*, 1495), *Strâmbeni* (1482), *Toceni* (1489), *Țigănești* (1420), *Unchitești* (1483), *Vărzărești* (1420), *Voloseni* (1448), *Vorniceni* (1420), *Vrănești* (1429), *Zărnești* (1494) ș.a. (8, p. 15 și urm.).

E posibil ca unele dintre aceste localități să continue viața românilor străvechi, din sec. VIII-IX și X-XIV, fiind întemeiate pe locul sau în preajma celor anterioare. Altele, probabil, cele mai multe, datează din perioade mai târzii, făcându-și apariția în urma mișcărilor de populație dintr-o regiune în alta sau a strămutărilor locale. Deplasările de populație românească pe teritoriul Moldovei s-au produs în trei direcții: (1) de la vest spre est, (2) din nord spre sud și sud-est, (3) din sud-vest spre nord și nord-est. Primele două, după cum afirmă Al. Philippide, au fost principalele și cele mai influente în procesul de repopulare a teritoriului [9, p. 390, 404-407]. Din regiunea Carpaților, prin văile râurilor mari, precum și din nordul Moldovei, coborau în permanență noi și noi valuri de populație românească sau grupuri separate de țărani plugari și crescători de vite, în căutarea pământurilor libere, prielnice vieții, și a locurilor bune de fâneță și de pășunat. În urma acestor strămutări au apărut noi așezări umane, acestea fiind situate în văile râurilor de câmpie (Ciuluc, Ciuhur, Răut, Botna) și în regiunile de stepă și silvostepă (câmpiile Bălților și Bugeacului).

Hrisoavele moldovenești din sec. XV-XVI ne arată că pământurile sudice dintre Prut și Nistru, inclusiv cele din preajma Nistrului inferior, se aflau pe atunci în stăpânirea Moldovei și cuprindeau numeroase sate și târguri (Căușeni, Lăpușna, Sărata, Troian), cu toate că în stepele nord-pontice hălăduiau încă triburile turanicilor nomazi. Nu mai vorbim de străvechile orașe-cetăți din centrul și nordul ținutului (Hotin, Soroca, Orheiul Vechi, Tighina), precum și de cele din sud, de pe litoralul pontic și dunărean (Cetatea Albă, Chilia) care, prin populația lor reprezentativă, continuau să rămână românești, făcând parte, aproape în toate timpurile, din componența Țării Moldovei. Mențiuni toponimice documentare din sec. XVI-XVII: *Alboteni* (1570), *Andrieș* (*Andrușu*, 1502), *Avrămeni* (1618), *Azăpeni* (1517), *Bălăurești* (1619), *Bălăbănești* (1617), *Bălășești* (1602), *Berești* (1587), *Biliceni* (1586), *Bisericanii* (1541), *Bobletici* (1598), *Bubuioși* (1518), *Căpoteni* (1555), *Cățeleni* (1565), *Căzânești* (1617), *Chirileni* (1598), *Ciobruciu* (1528), *Cobusca* (1528), *Cotiușeni* (pe Draghiște, 1603), *Cucuieți* (1624), *Dănceni* (1617), *Dragomirești* (1597), *Drăgușeni* (1616), *Fălești* (1614), *Ghermănești* (1601-1605), *Giurgiulești* (1593), *Greblești* (1622), *Grozești* (1599), *Heciu* (1588), *Horilcani* (1607), *Ionășești* (1616), *Joldești* (1588), *Lărgești* (1604), *Leușeni* (1609), *Lupșești* (1623), *Mădoiești* (1502), *Mălăiești* (1517), *Mărculești* (1588), *Mărtinești* (1560), *Miclești* (1602), *Mihuleni* (1609), *Morozeni* (1624), *Negrești* (1606), *Nicorești* (1603), *Nisporeni* (1618), *Obileni* (1540), *Oieșeni* (1502) ș.a. [8, p. 15 și urm.].

Numele de localități, atestate în hrisoavele din sec. XVI-XVII, dovedesc că Basarabia dispunea pe atunci de o veche populație românească sedentară: *Onești* (1607), *Pașcani* (pe Lăpușna, 1554), *Pănășești* (1616), *Piperceni* (1609), *Săbieni* (1602), *Sărăteni* (1620), *Sinești* (1529), *Socola* (1586), *Stodolna* (1550), *Sturzești* (1617), *Șendreni* (1601-1602), *Șolcani* (1619-1620), *Tălăiești* (1606-1607), *Telenești* (1611), *Tomești* (1529), *Troienești* (1533), *Trușeni* (1545), *Unghiul* (*Ungheni*, 1587), *Văleni* (1543), *Visterniceni* (pe Răut, 1588), *Vulpești* (1617), *Zberoaia* (1621), *Zubrești* (1622) ș.a.

După cum se poate observa, nu toate denumirile menționate documentar s-au păstrat până în prezent. Unele dintre ele au dispărut odată cu desființarea localităților, altele

pe parcursul timpului au fost substituite cu nume „noi” sau prin denumirile satelor cu care aşezările în discuţie au fost comasate. Dintr-un document din 1553, de exemplu, aflăm că Alexandru Lăpuşneanu, când a lărgit scutăria domnească de pe Răut, a strămutat de aici vreo 16 sate: Hâncestii, Joldeştii, Coluneştii, Prajilele, Drojdieştii, Nemţenii, Mărculeştii, Prideanii, Puiceştii ş.a. Populaţia unora dintre aceste sate, după 18 ani, s-a întors la vechile lor vetre şi a făcut să continue istoria acestora (Heciu, Prajila, Mărculeşti). În altele, viaţa nu a mai reînceput şi, astfel, satele au dispărut [10, p. 39].

Cele mai multe aşezări însă au fost părăsite de băştinaşi în timpul războaielor, care au fost multe şi îndelungate pe acest pământ, precum şi din cauza năvălirilor devastatoare ale triburilor barbare, care şi ele n-au fost puţine. Au avut de suferit mai ales satele de câmpie, cu locuri deschise, cărora natura nu le-a hărăzit stavile şi scuturi de apărare. Dintre vechile localităţi atestate documentar în sud-vestul ţinutului nu le mai găsim astăzi pe următoarele: Balinteşti (1502), Boiştea (1502), Călineşti (1441), Fărceni (1502), Leuşteni (1495), Mădoieşti (1502), Măneşti (1436), Mirosălveşti (1441), „sate unde au fost” Cergaşă (1443), Fălcin (1502), Oană Albu (1436), Oancă (1493), Zorilă (1492), precum şi Singureni (1473), Şcheia (1502) ş.a.

Din diverse motive şi-au întrerupt existenţa şi unele sate din zonele centrale şi nordice: Azăpeni, ţin. Lăpuşna (1552), Alboteni, ţin. Soroca (1570), Borzeşti, ţin. Tigheci (1452), Buzeşti (1519), Glăvăşani (1429) şi Dobreni, ţin. Lăpuşna (1500), Furduieşti, ţin. Orhei (1766), Hulpeşti, ţin. Soroca (1617), Petreşti, pe Bâc (1521-1522), Potlogeni, ţin. Soroca (1617), Pulbereni, ţin. Lăpuşna (1655), Scuturuceni, nelocalizat (1490), Uşăreşti, ţin. Lăpuşna (1584) ş.a.

După cum se ştie, din sec. al VII-lea până în sec. al XIII-lea, regiunile din nordul Dunării şi Mării Negre au fost invadate de numeroase triburi migratoare, care, pornind din stepele asiatică şi de pe Volga, s-au revărsat peste Nistru şi Prut, făcându-şi drum spre ţările din sud-estul Europei. Unele s-au aflat numai în trecere pe teritoriul pruto-nistrean (protobulgarii, ungurii, uzii), altele s-au aşezat aici pe o anumită perioadă de timp (pecenegii, cumanii, tătarii mongoli etc.). Aceştia din urmă au ocupat, mai întâi, stepele Bugeacului, apoi şi câmpiile râurilor din centrul şi nordul teritoriului. În cele din urmă, tătarii mongoli s-au retras peste Nistru, triburile pecenego-cumane răzleţite au fost asimilate de populaţia băştinaşă. De pe urma lor ne-au rămas unele nume de râuri şi lacuri (*Cahul, Ialpuş, Ciuhur, Ciuluc* ş.a.).

Românii băştinaşi nu şi-au părăsit locurile de trai nici atunci când tătarii nogaici au inundat stepele sudice, în sec. XVI-XVII. Ei au continuat să trăiască în vecinătatea turanicilor, cu toate că aceştia le creau în permanenţă condiţii de viaţă insuportabile. Drept mărturie a continuităţii românilor în sudul Basarabiei sunt numele de râuri: *Lunga, Lunguţa, Saca, Sărata, Salcia, Schinoasa* ş.a., precum şi numeroasele nume de localităţi din această zonă: *Căuşeni, Olăneşti, Purcari, Palanca, Slobozia, Sălcuţa, Colbăriş, Reni, Vulcăneşti, Giurgiuleşti, Văleni, Brânza, Frumoasa, Zărneşti, Luceşti, Roşu, Goteşti* ş.a. Şi hidronimele, şi oiconimele locale sunt menţionate în hrisoavele moldoveneşti, în cele mai vechi lucrări cartografice, în cronicile timpului, în notele călătorilor străini.

După strămutarea tătarilor nogaici din Bugeac (sfârşitul sec. al XVIII – începutul sec. al XIX-lea), populaţia românească a repopulat pământurile libere, aşezându-se în vechile lor sate sau întemeind noi localităţi. Şi-au găsit adăpost aici ţăranii români din Moldova de Nord şi din Bucovina, dar şi de peste munţi, din Transilvania, precum

și din Muntenia și Dobrogea. Astfel au luat ființă localitățile: *Bulboaca, Buzoaia, Catargiu, Căprioara, Frumușica Veche, Grădinița, Halilești, Petriceni, Plop, Roșia, Valea Perjei, Vulcănești* ș.a.

S-au așezat cu traiul și în fostele cășle tătărești, păstrându-le în parte denumirile turanice: *Caracui, Cupcui, Orac, Mingir, Tartaul, Sadâc, Tocuz*. Treptat, în limba română, aceasta devenind prioritară în zonele sudice, au fost adaptate fonetic și structural toate toponimele străine: *Baimaclî – Baimaclia, Kiat – Căietu, Musa Murza – Samurza, Taraclî – Taraclia* etc. Mișcările de populație și întemeierea de noi sate au durat, în fond, până la sfârșitul sec. al XIX-lea.

Nume topice românești se întâlnesc în număr considerabil și peste Nistru. Transnistria, pământurile dintre Nistru și Bug și de dincolo de Bug, sunt meleaguri de permanentă viață strămoșească, populate încă de străbunii noștri geto-daci. Documentele vremii mărturisesc că teritoriul nord-pontic ucrainean era considerat „o prelungire a Moldovei de Sud-Est”, numindu-se și *Moldova Nouă (Noue Moldavie)* și *Basarabia*, iar mai târziu și *Ucraina Moldovenească*.

Numele românilor băștinași, trăitori la est de Nistru, poate fi recunoscut în denumirea țării Bolohovenilor, care reproduce vechiul termen etnic *boloh (voloh/valah „român”)*, formațiune statală, organizată în principate (cnezate), situate pe teritoriile actualelor regiuni Kamenet-Podolski și Kirovograd [11, p. 10-14; 12, p.11]. Sate cu o populație românească au existat aici și pe vremea domnitorilor mușatini: Petru I (1374-1392), Alexandru cel Bun (1400-1432), Ștefan cel Mare (1457-1504), Petru Rareș (1541-1546), Ioan Vodă cel Viteaz (1572-1574).

Demnitarii și boierii moldoveni aveau proprietăți de pământ în stânga Nistrului. Moșiile lor erau lucrate de țărani basarabeni veniți din diferite ținuturi. În Transnistria, românii se strămutau și întemeiau așezări ca în provinciile lor din țară. Astfel au luat ființă cele mai vechi sate de peste Nistru: Butor, Ghidirim, Caragaș, Coșnița, Cocieri, Lunca, Mălăiești, Ocna, Piatra, Roghi, Zăzuleni ș.a.

Mulți români moldoveni s-au așezat pe pământurile dintre Nistru și Bug în timpul războiului ruso-turc din anii 1735-1739, refugiindu-se de teama răzbunării turcilor, care controlau nu numai teritoriul Basarabiei, dar în mare parte și pe cel din dreapta Prutului (ținuturile Iași, Fălciu, Tecuci ș.a.).

Conform unor calcule statistice, în 1792, olatul tătăresc bugo-nistrean avea 345 de localități stabile, acestea fiind repartizate în cele patru districte precum urmează: Tiraspol – 79, Ananiev – 84, Odesa – 97, Nikolaev – 85. Populația lor era aproximativ de 150 de mii de locuitori. Elementul etnic preponderent, după cum recunosc mulți dintre cercetătorii istorici, îl constituiau românii moldoveni.

După războiul ruso-turc din 1787-1791 (Pacea de la Iași, 1792), Rusia ajunge cu hotarele sale până la Nistru și, după cel din 1806-1812 (Pacea de la București, 1812), până la Prut. Din olatul tătăresc dintre Bug și Nistru nogaicii sunt evacuați în Crimeea. Conform ukazului Ecaterinei a II-a, teritoriul acesta a fost dat spre așezare locuitorilor din guberniile învecinate. În sec. al XIX-lea, din Moldova au fost strămutate forțat în aceste locuri câteva mii de familii de țărani, scopul administrației țariste fiind în genere dezrădăcinarea elementului etnic românesc de pe meleagurile străbune [13, p. 29].

Între timp, spațiul geografic transnistrean se completa cu noi și noi sate de români și cu nume românești: *Budăi, Bușteni, Butor, Căprița, Chetrosu, Chiscul Lung, Chiștelnița, Găvănoasa, Glodosu, Holmu, Lunca, Malul Roșu, Ocna, Ponoru, Rediu, Strâmba, Teiu, Troianu, Ulmu, Valea Adâncă*. Inițial, purtau nume românești și obiectele topografice minore (râurile mici, pâraiele, văile, dealurile, movilele etc.), acestea păstrându-se în mare parte

până astăzi [14, p. 1-16]. Toponimiei transnistrene îi sunt caracteristice tipuri și modele lexicale și derivaționale similare sau identice cu cele de răspândire generală în întreg spațiul etnolingvistic românesc.

Specificăm în concluzie că, în baza datelor și informațiilor de ordin geografic, istoric și lingvistic, identitatea toponimică din întreg spațiul dacoromân rezidă în unitatea de limbă, istorie și cultură românească, în modul de viață comun al românilor de pretutindeni, în afinitatea condițiilor geografice și naturale locale.

Referințe bibliografice

1. N. Râmbu, *Geografia fizică a Republicii Moldova*. Chișinău, 1997.
2. *Republica Moldova. Atlas. Geografia fizică*. Chișinău, 2002.
3. *Republica Moldova. Harta fizică*. Autor N. Boboc. Chișinău, 2002.
4. N. Iorga, *Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe*. București, 1899.
5. Gh. Ivănescu, *Origine pre-indo-europene des noms du Danube // Contributions onomastiques*. Bucarest, 1958.
6. A. Eremia, *Unitatea patrimoniului onomastic românesc*. Chișinău, 2001.
7. I. Hâncu, *Soarta băștinașilor din spațiul pruto-nistrean în antichitate și în evul mediu timpuriu // Revistă de istorie a Moldovei*. Chișinău, 2003, nr. 1-4.
8. A. Gonța, *Documentele privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de locuri*. București, 1990.
9. Al. Philippide, *Originea românilor*. Iași, 1923, vol. II.
10. A. Eremia, *Nume de localități. Studiu de toponimie moldovenească*. Chișinău, 1970.
11. I. Nistor, *Istoria românilor din Transnistria*. Galați, 1995.
12. A. Boldur, *Românii și strămoșii lor în istoria Transnistriei*. Chișinău, 1991.
13. N. Iorga, *Românii de peste Nistru*. Olt, 1990.
14. A. Eremia, V. Răileanu, *Toponimia Transnistriei: restabilirea fondului onimic românesc // Buletinul Institutului de Lingvistică*. Chișinău, 2003, nr. 1.

Institutul de Filologie
(Chișinău)